

Helge Sandøy

HOLDNINGAR TIL BYDIALEKTAR I NOREG

1. Bydialektar

1.1. Bydialektane i Noreg - historikk

Noreg har vore ein utkant i Europa. Det var eit bondeland med spreidd busetnad. Så lenge vi var ein del av det danske kongeriket, hadde vi ikkje ein gong nokon hovudstad. Frå 1814 var Oslo (fram til 1924 kalla Kristiania) hovudstaden.

Men til langt innpå 1800-talet var Bergen største byen, og Bergen er det bysamfunnet i Noreg som tydelegast har sin eigen tradisjon og identitet, som går mange hundreår tilbake. Byen blei hansaby i mellomalderen, og ca. 1300 var folketalet mellom 5.000 og 10.000 (Helle 1982:492). Bergen var på denne tida største byen i Norden, men ein del mindre enn metropolar som Gent, Brugge, Brussel, London osv. Folketalet var sjølvstort nok til at bysamfunnet kunne utvikle ein eigen dialekt, som kunne halde seg uavhengig av bygdemåla ikring, trass i stadige tilsig av innflyttarar derifrå.

Dette bymålet må tidleg ha fått sine sterke avvik frå andre norske dialektar, ikkje minst dei nærast rundt byen. Desse avvika er lettast å forstå om dei oppstod alt i mellomalderen. Vi veit at tilflyttinga var stor både av nordmenn og utlendingar, særleg tyskarar. Alt frå 1200-talet utgjorde tyskarane ein stor immigrantkontingent, kanskje på to-tre tusen personar alt på 1300-talet (Helle 1982:472ff.). Av ei slik smeltegryte som Bergen by da var, kan ein ved såkalla pidginisering og kreolisering ha fått ei slik grammatisk forenkling som to genera for tre - som dialektane elles i Noreg har, og ekstrem reduksjon i endingsvokalismen - dvs. berre éin endevokal, nemleg *e*. Desse språklege særdraga - saman med alle andre kulturelle særdrag i handelsmetropolen - har bergensarane gjennom tidene utnytta for å

markere sin eigen identitet, og vise ei motsetning til nabo-distrikta. Ingen annan norsk by har hatt ei slik identitetskjen-sle, ein slik kontrast til omlandet ikring, og det har vart ved heilt opp til i dag. Bergen er "nåkke får seg sjøl", seier bergensarane; og det er vi andre nordmenn einige i.

Dei andre bymåla skil seg ikkje like mye ut frå bygdemåla ikring, og vi kan lettare tenkje oss at dei har utvikla sine særdrag over lengre tid og utan radikale brott. Det er svært tydeleg i f.eks. Stavanger; der kan vi sjå korleis bymålet har fått drag ifrå to tilgrensande regionar (Jæren og Ryfylke). Bymålet i Oslo er òg ei blanding av grunnleggjande bøyingsmønster frå dialektområda nord og sør for byen. I Oslo var det nok folkegrunnlag alt i mellomalderen til å etablere ein eigen dialekt, men avvika frå bygdemåla kan ha komme gradvis, dels pga. konstant kontakt med eit høgare talemål i same byen, og dels pga. behova for å markere avstand til 'bondelandet', slik Amund B. Larsen beskriv det i monografien over bymålet i Oslo (1907):

"Og det krav på overlegenhet overfor landsfolk som synes at være en nødvendig følge av bylivet, har med hensyn til sproget medført, at selv de mest lavtstående dele av befolkningen er bange for at deres tale skal være bondsk." (S. 20.)

[...] "Enten denne forskjell på by og land er noget ældre eller noget yngre, så er det klart at dens oprindelse beror på mennesker som undså sig for at tale som hjemfødninger og almusmænd, og dens bevarelse på mennesker som var bange for at bli tat for bønder." (S. 21.)

1.2. 'Bymålet' og 'det høgare talemålet'

Det vi har omtalt her som 'bymålet', blir òg ofte kalla 'gatespråket'. Mange reknar dét for den eigentlege bydialekten, den dialekten som kan vise til eit felles opphav med bygdemåla. I motsetning til dette gatespråket står i mange byar eit 'høgare talemål', dvs. ein dialekt som er knytt til dei høgare sosiale laga. Det høgare talemålet er blitt rekna som eit standardtalemål, altså eit talt skriftmål. Skal ein for-

klare detaljane i det høgare talemålet historisk, må ein nok ta utgangspunkt i skriftmålet. Men dette talemålet også fungerer som ein "sosial kontrakt" innafor ei sosial gruppe, på same måten som andre dialektar. Derfor reknar eg heretter både 'bymålet' (= 'gatespråket') og 'det høgare talemålet' som bydialektar. (Desse to dialektane er samtidig sosiolektar i forhold til kvarandre.)

Kor isolert bymålet og det høgare talemålet lever i forhold til kvarandre, kan variere frå by til by. Språkforholda i Stavanger tidleg på 1900-talet er beskrivne slik:

"Men selv om man nok under visse omstendigheter kunde slippe sig litt løs, la dog den store forskjell som der var mellem den rent folkelige tale [...] og den taleform som bruktes av de dannede klasser, sterkt bånd på en. Spranget var for stort fra den ene taleform til den annen. Folkemålets diftonger, de vokalist utlydende verbalformer, hunkjønnsordenes bredt utlydende bestemte former på -å, stakk så sterkt av mot den dannede tale at en blanding ikke var mulig, ja en enkelt forekomst av en form fra folkemålet vilde virke støtende og komisk. Man holdt sig derfor på den trygge side, var forsiktig med å utlevere sig. Dette gjelder selvsagt i enda høiere grad kvinner enn menn" (Berntsen & Larsen 1925:6f)

Desse forholda i den relativt vesle byen Stavanger først på 1900-talet verkar litt ekstreme. Om situasjonen så seint som på 1960-talet seier Helge Omdal at bortimot halvparten av kvinnene bruker det høgare talemålet, og dei har òg brukt det som jenter, og bruker det så konsekvent at dei er lite støe i folkemålet. Gutane derimot bruker sjeldan det høgare talemålet, berre i spesielle situasjonar. Bryt dei med folkemålet, vil dei bli møtte med "hånord fra kameratene" (Omdal 1967:81f.)

I Stavanger var det eit visst geografisk skilje mellom bustadområda åt dei høgare sosiale laga og folket elles. I Oslo har det kanskje vore enda tydelegare; i grove drag har grensa gått langs Akerselva. Det må sjølvsagt takast mange atterhald, men det er likevel ei interessant generalisering at dei to bydialektane (ev. sosiolektane) også er to geografiske dialektar (ev. "geolektar").

At dei høgare talemåla er eigne dialektar, kan vi òg sjå av at dei har særmerke som bryt med skriftmålsnorma. Det høgare talemålet i Stavanger har slike lokale særdrag som leniserte postvokaliske konsonantar, dvs. at det heiter *bog* for *bok* osv., dvs. likeins som i dei andre dialektane i denne landsdelen. Det høgare talemålet i Bergen har *någen* for *nokon*. Prosodien bruker også vere som i dei lokale dialektane. Det vil seie at ein sjeldan er i tvil om kvar brukarane av eit høgare talemål kjem frå. Det er einast på Austlandet at ein kan seie det har etablert seg eit noko mindre stadbunde høgare talemål, det vi kallar standardaustlandsk, som vi møter i mange austlandsbyar, ja i mange tettstader òg. Og dei som snakkar det, greier vi ikkje å heimfeste nærare enn til Austlandet.

2. Typar holdningar

Holdningar er eit vanskeleg omgrep å definere. Men vi kan nærme oss med å seie at holdningar er oppfatningar, verdiar og normer som pregar menneska medvete og umedvete. Desse holdningane kjem til uttrykk gjennom både ytringar og handlingar. Holdningane representerer noko som er vedvarande eller stabilt. Men dei kan bli endra gjennom ny kunnskap og nye erfaringar. I denne samanhengen er det holdningar til språk og språkbrukarar som er av interesse.

Eg skal her dra fram og drøfte det vi kunne kalle ulike typar holdningar. Eg ønskjer å dele inn i typar nettopp for å vise kor mangslunge fenomenet er. Men eg legg ikkje nokon pretensjon i dette om å kunne gi noka fullstendig framstilling av omgrepet. Vi manglar opplagt gode modellar for å beskrive holdningar.

2.1. Open ideologi

Ideologiar kan reknast til det ein kallar den kognitive komponenten av fenomenet 'holdning'. Også omgrepet 'ideologi' kan bli brukt på ymse vis. Her siktar eg til grunngivne synsmåtar på språk. Grunngevingane heng ofte saman med politiske verdiar og standpunkt.

Vi kan ta utgangspunkt i det vi alt har presentert: At ein del byar har to dialektar. Dèt er ein presentasjon eller påstand som

mange vil vere ueinige i. Mange ønskjer - som nemnt - å rekne det høgare talemålet som 'bokmål' eller 'standardtalemål', i motsetning til 'dialekt', for på den måten å gi standardtalemålet ei politisk særstilling, ei autoritetsrolle. Med eit slikt definitorisk skilje har ein 'dialekt' færre funksjonar, han har avgrensa verdi. I måten å definere 'dialekt' og 'standardtalemål' på ligg det dermed ein ideologi som tildeler språklege varietetar ulike roller i samfunnet.

Denne ideologien tildeler verdiar og er dermed politisk. Det kjem tydelegast fram når vi med ei lingvistisk grunngeving reknar det høgare talemålet som ein dialekt på linje med andre dialektar. Det blir da klårt at det er samfunnsmessige og politiske årsaker til at den eine dialekten har fått ein særfunksjon. Lingvistisk er det heilt tilfeldig.

Nokså spesiell for Noreg er den sterke motideologien som har knytt positive verdiar til 'dialekt'. Denne ideologien blir gjerne knytt til målrørsla*, som ein historisk sett må sjå på som eit resultat av den nasjonsbyggjande ideologien som voks fram i førre hundreåret. Det var i følgje denne ideologien dialektane som var det språklege uttrykket for dei nasjonale særmerka, og det var dialektane som kunne vise språkleg samanheng med den historiske perioden da Noreg var ein sjølvstendig stat, ja, endatil ei stormakt.

Men bymåla kom ikkje heilt godt ut av det nasjonalromantiske dialektsynet. Ivar Aasen (1813-1896) - grunnleggjaren av nynorsk - ville ikkje godta bymåla som noko grunnlag for det nye landsmålet. Den nasjonalromantiske språkideologien sette i realiteten kvalitetsstempel på dei ymse dialektane alt etter kor prega dei var av arkaiske drag.

Men det er her rett òg å ta med at det fanst gode unntak frå dette nasjonalromantiske synet. Klåraste avvikaren er sosialisten og anarkisten Olaus Fjærtøft (1847-1878), som argumenterte for at folk måtte få skrive meir etter sitt verkelege talemål, og han tala til fordel for bymåla. Dei var like gode dialektar som alle andre, hevda han.

* Målrørsla er den språkpolitiske rørsla som arbeider for 'nynorsken' - som før 1929 blei kalla 'landsmål'.

Fjertoft fekk sympatisørar, og målrørsla har alltid seinare hatt ei "sosial" fløy. Det har heile tida lege latent i målideologien ei motsetning mellom ein sosial og ein nasjonal argumentasjon. Men ein må nok seie at det er den nasjonale ideologien som har dominert, i alle fall fram til siste verdskrigen. Og vurderinga av god og mindre god norsk etter arkaismekriteriet sit framleis djupt i normeringsideologien for nynorsk. Målt etter dette kriteriet kjem ikkje bymåla i høgsetet, for dei har ofte utvikla nye drag ved grammatisk forenkling, og dei har fleire lånord. Før vi avsluttar om målrørsla, skal eg ta med at denne rørsla i dag er oppteken av å vinne innpass i bysamfunna, og det vil nok etter kvart òg verke inn på kva ein godtek som normeringsgrunnlag.

Vi skiftar så over til skriftmålstradisjonen for bokmålet*. Vi må der starte med pedagogen Knud Knudsen (1812-1895), som var samtidig med Ivar Aasen, og som arbeidde ivrig for å oppnorske det danske skriftmålet. Han ville gi det eit anna og eit norsk normeringsgrunnlag - av pedagogiske og nasjonale grunnar. Hans ideologi var at skriftmålet skulle byggje på "den dannede dagligtale" i byane, som var nokolunde landsgyldig. Han meinte at

"Denne dannede Klasse [er] i Besiddelse af den største Dannelse og aandelige Magt, saa det ikke er rimeligt, at den skulde ville bøje sig for Almuen og lære sig eller sine Børn at tale som de, hvilke den ellers leder og aandeligen behersker."

Knudsen gjorde seg altså ikkje til talsmann for dei breie laga av folket, han såg ingen klasseoppreist i dei språklege reformforslaga sine. Men dei øvre sosiale laga greip ikkje utan vidare sjansen til å gjere sitt talemål til normgrunnlaget. Dét er litt interessant.

Frå 1870-åra og framover dominerte ikkje lenger nasjonalromantikken, og dei sosiale motsetningane var komne tydelegare fram i politikken. Dermed stod det òg klårare for mange at målrørsla representerte ein trugsel. Men borgarstanden greip altså ikkje sjansen -

* Bokmål blei frå 1929 det offisielle namnet på den språkforma som før gjekk under nemninga riksmål, det almindelige bogsprøg eller dansk-norsk.

dvs. ideologien åt Knudsen - for å framheve sitt eige i eit slags for-svar. I alle fall ikkje straks. Eg kan tenkje meg denne måten å for-klare denne holdninga på: Den overordna språkideologien var at skrifttradisjonen representerte autoriteten. Til denne tradisjonen blei det så knytt estetiske verdiar. Ein såg på norske særdrag som vul-gære og simple. Knudsen blei da for radikal og braut med høgtids-stilen og dei estetiske normene innafor det høgare talemålet. Typiske her er argumenta frå professor Johan Storm (1836-1920) - fremste språkvitaren i Noreg kring hundreårsskiftet og ein sterk motstandar av dei radikale framlegga frå Knudsen. Storm (1896) skuldar Knud-sen for å bryte med målet åt dei danna klassane, og han agiterte med at

Skriftsproget grunder sig altid paa den *mest dannede Klasses* Sprog, Kultursproget; dette er ufravigelig Regel i alle civiliserede Lande. (S. 4) [...] Der er *intet* Land, hvor man *gjør Vold* paa den *dannede* Udtale for at gjøre den mere etymologisk, historisk eller national. *Det er den dannede Udtale, det dannede Sprog selv, som er Normen.* Den moderne Sprogforskning gaar ud paa at udfinde, hvad der er dannet Tale; udover dette kan man ikke komme. (S. 25.)

Dette var den tradisjonelle ideologien. I nokon monn kjenner vi han att i dag òg. Argumenta om 'danna språk', 'danna kultur' og 'danna menneske' har prega riksmålsideologien fram til i dag, sjølv om mange av dei språklege skansane er gått tapt. Kampen riksmålsfolket har ført mot radikale endringar i skriftmålet, har vore ein kamp mot det "simple" gatespråket.

Det norske borgarskapet hadde ikkje utvikla ei kulturell nasjonal sjølvkjensle i førre hundreåret, ei kjensle av at dei hadde sin eigen identitet uavhengig av den danske. Dei hadde jo faktisk eit talemål som klårt veik av frå det danske - om dei berre ville vedgå det. Knudsens ideologi kunne nettopp gitt dei ei språkleg markering av ein eigen identitet. Men dei var ikkje budde på å ta imot den. Og det er klart at akkurat på dette punktet hadde borgar- og embets-klassen svake punkt, som sjølv sagt blei utnytta av både målrørsla og det politiske partiet Venstre.

Denne situasjonen må ha vore opplevd som eit slags språkleg og kulturelt dilemma. Språkleg har det komme fram ved at det høgare talemålet hadde ein høgtidsvariant, der ein prøvde å tøye seg enda lenger etter det autoritative skriftmålet, og ein sa *båg, språg, æble, gåde, måde, pige, viden* og *videnskap* med stemte (leniserte) konsonantar (men likevel å vite). Det var altså ein del fluktuasjon, vakling, eller ev. ulike stillag. I dag er desse formene berre komiske, unna-tekne *språg* og *videnskap*, som har overlevd nokre stader i det høgare talemålet.

Det er interessant å spekulere på kva holdningar borgarskapet hadde til sitt eige talemål i denne fasen der normgrunnlaget framleis låg i Danmark. Det nye som skjer på slutten av 1800-talet og ved rettskrivingsreformene i 1907 og 1917, er at normgrunnlaget for riksmålet på éin generasjon blir flytta over til det høgare talemålet i norske byar. Den sosiale overklassen var noko motvillig. Den ideologiske legitimeringa av skriftspråksutviklinga var at dette var nødvendig av pedagogiske grunnar, men òg for å kunne samle dei to skriftmåla i eitt samnorsk skriftmål. Konsekvensen av denne politikk- en er at det høgare talemålet får ein autoritet det ikkje hadde før. Dette talemålet blir den umarkerte språkvarieteteten, for å seie det lingvistisk. Det blir det sjølvsgode språket, det nøytrale språket, det som aldri treng legitimere seg. Etter som tida går, får det også tradisjonsautoriteten. Det lever liksom i kraft av seg sjølv, ved at det dominerer i samfunnet. All annan språkleg variasjon blir i utgangspunktet definert som avvik; og det er ein strategisk vanskeleg posisjon for dei som kjempar til fordel for slike andre varietetar.

For borgarskapet sjølv òg må dette verke inn på holdninga til eigen dialekt. Skriftmål og tradisjon styrer i stor grad dei estetiske vurderingane og mange andre typar holdningar, som f.eks. stilistisk markering. Deira språk får ein ny autoritet, som truleg må gi ny sjølvkjensle. Og deira talemål er ingen dialekt, det er sjøve bokmålet, talt skriftmål, ja, faktisk det "eigentleg" norske. Vi kan seie at borgarskapet no har fått ein nasjonal kulturidentitet.

På det viset er Noreg etter kvart blitt språkpolitisk meir likt andre europeiske land. Vi kjenner teorien om at dei rådande tankane også

er tankane åt dei rådande i samfunnet. Det vil her seie at det språklege sjølvbiletet åt borgarskapet på eit vis er blitt eit rådande kultur- og språksyn.

Situasjonen for bymåla ("gatespråka") har vore at dei ikkje er aksepterte som dialektar med positiv verdi innafor den historisk-nasjonale nynorskideologien, og dei er heller ikkje aksepterte som del av normeringsgrunnlaget for bokmålet. På denne måten har bymåla i stor grad falle mellom to stolar, og dei er dei mest undertrykte av alle dialektar. Dei har ikkje hatt nokon legitimerande ideologi. Ei utbreidd oppfatning har det vore at gatespråket er berre slurv - utan språkleg system og grammatikk.

2.2. Stereotypiar

Stereotypiar vil eg kalle dei holdningane som knyter ikkje-språklege vurderingar til brukarane av ein viss dialekt. Eit enkelt eksempel på det er at trøndersk i Noreg blir rekna som ein morosam dialekt. Vitsar blir ekstra morosame om dei blir fortalde på denne dialekten. Slike stereotypiar er svært einslaga (homogene) i store delar av samfunnet. Dei er ein type kulturell felleseige. Mange av dei kunne vi kalle riksstereotypiar, for dei finst over heile landet. Da er det sjølv-sagt tale om ei grovinndeling av dialektane. På regionplanet finst det òg stereotypiar med mindre geografisk rekkjevidd. Dei kan gå på dialekten i ei spesiell bygd.

Vi skal her halde oss til bymål. Det kan da liggje nær å nemne først vikamålet, eller gatespråket i Oslo. Denne dialekten blir brukt av skurkar og kjeltringar på teater og i filmar. Stereotypien er altså utnytta litterært, og svært ofte skal han formidle inntrykk av noko moralsk forkasteleg. Dette kan vere utnytta på finurlege måtar, endatil i barneprogram på fjernsynet.

Oddrun Torvik (1982:84ff) undersøkte eit par program i Barne-TV, og fann eit tydeleg mønster i at personar med lågare status i fiksjonane brukte kløyvd infinitiv*, *a*-ending i substantiv, pronomenet

* 'Kløyvd infinitiv' er eit system der endingsvokalen er *-a* eller *-e* alt etter kvantiteten i den trykkunge stavinga på eit eldre språkstadium. Det heiter så-

hu eller *a*, og pronomenerna *dem* i subjektform. Alt dette er kjennemerke på vikamålet. Og tjukk *l* blei i eitt program brukt berre av personar som representerte det moralsk galne eller negative. Litterært sett er slike verkemiddel sjølvstekt kjærkomne og lettvinne, men dei har òg ein politisk funksjon. Barneprogramma er på denne måten med på å spreie holdningar og fordommar om språk.

Kanskje vi her òg kan sjå noko av måten stereotypiar spreier seg på. Utgangspunktet må ha vore sosiale motsetningar og fordommar i Oslo lokalt, og via litteratur og massemedia har så dei lokale stereotypiane i kultursenteret spreidd seg og blitt til riksstereotypiar.

No kan det vere naturleg òg å sjå på forholdet mellom by og land, korleis bygdefolk ser på bymålet. Eg kan her referere frå ei gransking Jo Kleiven gjorde for vel 15 år sia i Bergens-regionen. Han brukte det ein kallar ein *matched guise-test*, der han spela av eitt lydband med bergensmål og eitt med strilemål (som er dialekten nærast rundt Bergen). Det var same personane som las inn i begge dialektformene. Tilhørarane skulle så karakterisere personane som hadde snakka inn tekstane. Det viste seg at strilane, altså folk frå landsbygda, syntest den anonyme bergensaren var overlegen, snobbe-te og sjølvgod. Sjølv om det er bydialektane vi skal konsentrere oss om her, kan vi gjere biletet fullstendig med å ta med at bergensarane syntest strilane var gamle og umoderne. (Kleiven 1975:124.) Ingen ville altså tillegge den andre nokon særleg flatterande eigenskap. Og det vi sit igjen med her trur eg kanskje er eit typisk uttrykk for dei sosiale motsetningane som gjeld nokså allment mellom by og land. Det vil seie at ein ville få tilsvarende resultat om ein gjorde denne undersøkinga andre stader i landet vårt. I denne samanhengen trur eg nok det har lite å seie for bygdefolket kva for ein bydialekt det er tale om, gatespråket eller det høgare talemålet.

Vi skal nemne enda ei gransking av korleis det næraste bymålet blir oppfatta. Kjell Arne Skaar spurde ungdomsskoleelevar i to bygder (Hildre og Søvika) og ein tettstad (Brattvågen) utafor

leis f.eks. *komma* men *bite*, som ein kan jamføre med formene *koma* og *bíta* i norrønt.

Ålesund på Nordvestlandet om ålesundsmålet (dvs. bymålet). Dei fleste var nøytrale eller negative når dei skulle vurdere på ein "estetisk" akse frå 'den finaste' til 'den styggaste' norske dialekten. Mest negative var dei frå utkantbygda Hildre. På dei to andre stadene, som var meir urbaniserte og hadde meir fellesskap med byen Ålesund, var det jentene som viste minst negativ holdning til bymålet. (Skaar 1985:55ff.) Når ein spør direkte etter vurderingar på denne måten, ser det ut til å vere ein klår tendens til at informantane nyttar høvet til å markere eigen identitet og vise avstand til bymålet, dvs. bykulturen.

Når elevane sjølve skulle karakterisere bymålet, valde dei ord som *snobbete*, *jålete*, og *fint*. (*Fint* blir i slike samanhengar gjerne ikkje oppfatta som 'estetisk fint', men 'sosialt fint' - og er da ikkje nokon opplagt positiv karakteristikk lenger.) Men holdningar er, som nemnt ovafor, ein komplisert storleik, og mangt kan verke motsetnadsfylt, for her ville også slike som elles var positive til bymålet, ty til negative ord når dei sjølve skulle setje ord inn i vurderingsrubrikken. Dette gir oss ein mistanke om at resultata viser ungdommar som opplever ein slags kulturkonflikt, som er usikre på om og korleis dei skal uttrykkje lojalitet til si eiga gruppe. Og når Skaar samanliknar holdningane med det faktiske språket åt ungdommane, kan han ikkje finne noko samsvar mellom holdning til bymålet og bruk av bymålspåverka former i den lokale dialekten. (Skaar 1985:60) Her er tydeleg ei spenning mellom stereotypiane og sosial status.

2.3. Sosial status (eller prestisje)

Den sosiale statusen som ein dialekt har, er ikkje nødvendigvis i samsvar med stereotypiane. Strilane som syntest bergensarane var overlegne, reknar sikkert bergensk som eit språk med høgare sosial status. Det gjeld både bymålet og det høgare talemålet. Dette er igjen generelt: bydialektar ser ut til å ha prestisje på landsbygda, liksom alt anna ifrå byen.

Sosial status representerer ein eigen dimensjon når vi arbeider med holdningar. Det står ikkje heilt klårt for meg korleis ein eksakt kan måle dette sosialpsykologiske fenomenet, men det har noko med

akseptering å gjere og tilknytning til makt og framståande samfunnsfunksjonar. Det er pga. dette vi får så godt samsvar mellom yrke og språkvarietet i sosiolingvistiske granskingar, eller mellom situasjon og språkvarietet. Ein direktør eller høgtstående embetsmann kan ikkje snakke ein lågstatusdialekt. Da raknar verdsbiletet vårt.

For å måle statusen spurde Labov etter kva utsikter ein trudde personar med dialekt A og B hadde til å få seg arbeid. Kanskje dette er eit relevant spørsmål; i alle fall må innhaldet i 'status' konkretiserast for å kunne studere dette empirisk. I Noreg er det knapt gjort noka sjølvstendig undersøking av 'statusen' åt dialektane. Oftast tek ein statusen for gitt, og det ser faktisk ut til at vi alle er stort sett einige om plasseringane.

Den gamle sosiolingvistiske sanninga var at alle pretenderte å bruke eit mest mogleg prestisjefyllt språk, at alle streva oppover. Og som Labov og Trudgill har vist så grundig, er dét tydelegast i mellomklassen, der det gir seg utslag i hyperkorrekt språk.

Det er ikkje tvil om at dette er ei sterk styring i måten vi utnyttar språkvariasjonen på, og det viser òg tydeleg att i sjølve språkutviklinga, helst i den leksikalske spreininga. Eigentleg er det slik vi ser for oss mye av utviklinga av bymåla, at dei gjennom lengre tid har vore under så sterkt "press" frå eit høgare talemål i same byen at dei har teke opp mange ord frå standardspråket. Same tendensen ser vi i nyare tettstader i dag, slik at vi skal ikkje tvile på denne 'drivkrafta'. Og tolkinga er at folk på denne måten ønskjer å tileigne seg ein høgare status, oppnå ein ønskt ny identitet.

I eit bysamfunn der det er stor sosial avstand og større sosial mobilitet enn i eit bygdesamfunn, vil slike mekanismar bli sterkare. Der har jo folk ein større sjanse til verkeleg å kunne slå seg opp og oppnå ny samfunnsstatus. Den sterke nedvurderinga av bymåla/gatespråka kan ein sjå på som ei følge i dette biletet.

Svein Arne Strømsodd undersøkte holdningar blant Oslo-folk og såg på to bydelar, ein austkantbydel med lågstatusdialekt, nemleg Tøyen, og vestkantbydelen Frogner med høgstatusdialekt. På spørsmålet om informantane nokon gong hadde opplevd at dei ikkje snakka pent nok, svarte 19,6% på Tøyen ja, mens berre 3,9% på

Frogner. Det fortel litt om det positive sjølvbiletet brukarane av det høgare talemålet -her på Frogner- har. (Strømsodd 1979:101.)

Eg har valt å tolke 'pent nok' som relevant for status. Det er her tale om 'pent nok' i visse situasjonar. Elles er 'pen' og 'fin' ofte tvitydige, for i si grunntyding refererer desse omgrepa til ei estetisk vurdering. Ofte er samsvaret mellom sosial status og estetisk vurdering så nært at det estetiske neppe er nokon sjølvstendig holdningstype, det er berre ei omskriving av det som er sosialt definert. I ymse granskingar er det dessverre ikkje teke omsyn til dette, og ein blir usikker på korleis resultata skal tolkast.

2.4. Estetikk

Estetisk fint og stygt ser altså ut til å samvarierte godt med sosial status. Eit godt eksempel på det i norsk dialektologi er forma *je 'eg'*, som i Stavanger er rekna for fin; der er dette pronomensforma i det høgare talemålet. På Austlandet er nett same forma rekna for stygg - for ho er ei vanleg bygdemålsform.

Det er svært vanleg at folk vurderer sin eigen dialekt som 'brei' og 'stygg'. Kva dette skal tyde, er det vanskeleg å få definert nærare. Eksempla viser ofte at ein tenkjer på ord med opne vokalar, men ikkje i kva som helst ord; det er tale om ord der statusspråket har trong vokal, f.eks. *sæle* for *sele*. Ord der statusspråket har open vokal, blir ikkje rekna som breie eller stygge, f.eks. [hæ:r] for 'her'. Dermed blir det 'breie' avgrensa til det som er markert i forhold til statusvarieteteten. Bymåla, altså gatespråket, blir rekna som estetisk stygge. Dei er rett og slett vulgære for mange. (Og 'vulgært' har med estetikk å gjere.)

Om det er slikt godt samsvar med andre holdningstypar, trur eg likevel vi skal skilje estetiske argument ut for seg, for i alle fall enkeltindividua kan ha sine private estetiske vurderingar uavhengig av holdning til status.

Helge Omdal undersøkte på 70-talet kva norskstudentar i Bergen syntest om sin eigen dialekt. Mens 70% av bygdestudentane kryssa av for 'pen', gjorde berre 56,9% av bymålsbrukarane det. Talet heng igjen tydeleg saman med status og kulturell sjølvtilit - og etter den

skalaen kjem gatespråket på botn. Men at vi bør halde estetiske vurderingar ut frå andre holdningstypar, ser vi av at same studentane har lik holdning til spørsmålet om deira eigen dialekt er godt brukande. Her er eigentleg ingen forskjell på bystudentar og andre (92,3% mot 94,1%), og gjennomsnittet på vel 93% er svært høgt. (Omdal 1978.)

2.5. Identifikasjon

Det er opplagt at holdningar er mange ting, eller at det er mange dimensjonar eller ulike aksar ein må plassere holdningane i. Tydeleg ser vi det når ein spør informantar om kven dei ville ha til nær venn, ein person med høgstatusspråk eller ein med lågstatusspråk. Informantane vil gjerne ha eit vennskapleg forhold til lågstatuspersonen. Denne dialekten blir assosiert med det meir intime og personlege.

Vi er no komne til det eg vil kalle identifiseringsfunksjonen åt språket. Trudgill talar om 'covert prestige'. Dialekten er eit gruppesærmerke, og dei fleste av oss vil ha med seg heile livet eit kjennermerke på opphavet vårt, dvs. kvar vi er frå i landet. Vi kan ikkje skifte språk slik som vi skiftar klede.

Grovt sett kan vi seie at opphavsdialekten vår viser den verkelege identiteten. Den ønskte identiteten kan vere ein annan. Vi kan bruke språket til å markere kva gruppe vi ønskjer å identifisere oss med, dvs. kven vi ønskjer å vere. Vi kan òg seie det slik: Med språket kan vi vise ønske om tilpassing eller ønske om å ta avstand.

Status-faktoren i språkholdningane har vore så mye fokusert at han faktisk har overskygd andre faktorar og drivkrefter. Eg synest motsatsen kjem godt fram i ein replikk frå ei gransking av ungdomsspråket i Tønsberg (i Vestfold fylke). Der kommenterte eine informanten at: "Vi veit vi snakkar stygt, men vi kan jo ikkje snakke sossespråk heller!" Og med 'sossespråk' er det meint det høgare tale-målet (dvs. språket åt "sossane"). I ungdomsgruppene er kravet om homogenitet sterkt, og avvik - også i retning av høgstatusspråket - kan bli møtt med sanksjonar frå gruppa, eller enkeltpersonane fryktar i alle fall det. Sanksjonane treng sjølvsagt ikkje vere sterkare enn

trekk på skuldra, ein skeiv smil eller negativ omtale.

Vi har mange eksempel på kor sterk denne identifiseringsfunksjonen er. Og med den utviklinga vi har hatt i etterkrigstida med sosial utjamning og framvekst av ein ungdomskultur, styrer denne funksjonen språkutviklinga klårt i éi lei: todelinga i eit gatespråk og eit høgare talemål forsvinn til fordel for ein meir felles dialekt, og denne nye fellesdialekten er i hovudsak basert på det gamle bymålet, eller gatespråket. Det er altså lågstatusspråket som er på offensiven, og det med stor styrke.

Det er sjølvsagt mange nyansar i dette biletet, og det må takast ein del atterhald til denne generelle framstillinga. Men ein treng ikkje vere i tvil om hovudtendensen. Vi kan truleg lettast illustrere den med situasjonen i Stavanger. Før var skiljet der - som vi såg ovafor - så å seie absolutt; den språklege avstanden var stor og bruksområda var klårt åtskilte. I granskingar av dialektane der i dag (Gabrielsen 1984, Pedersen og Sandvik 1978) går det fram at det i ungdomsgruppene knapt er nokon lenger som meistrar det gamle høgare talemålet. For eit par generasjonar sia var mønsteret at jenter frå dei høgare sosiale laga knapt kunne bymålet, i dag er det vanskeleg å finne jenter frå denne sosiale gruppa som greier å halde seg konsekvent til det høgare talemålet. Ungdomunane snakkar svært likt, det er einast hos overklasseungdommen igjen ein viss tendens til stilvariasjon.

Det er altså bymålet som vinn fram. Dette språket blir no akseptert av fleire, faktisk alle, og det kan tydeleg bli brukt i alle samanhengar. At folk bruker dette språket slik, er jo eit tydeleg uttrykk for ei holdning. Eg har ovafor framheva gruppepresset som forklaring, ja trugselen om sanksjonar mot dei som braut ut språkleg. Det er ei negativ drivkraft. Eg trur vi òg skal ta med at grunnen like mye kan vere eit positivt ønske om å vise solidaritet, lojalitet, sympati gruppetilhørsle osv. Begge delar (frykt og sympati) spelar sikkert ei rolle.

Denne faktiske bruksendringa når det gjeld dialektane i byane viser ei holdningsendring, og andre endringar vil truleg komme etter kvart. Av sitatet vårt frå Tønsberg gjekk det fram at ungdommane framleis rekna dialekten sin for stygg. Men det kan jo skje ei endr-

ing i det òg etter kvart som det høgare talemålet går i oppløysing. Det som kanskje kjem klårare fram no, er at det høgare talemålet blir assosiert med tilgjersle, det verkar meir affektert enn før å bruke det.

Før vi går vidare må vi ta med eit viktig atterhald i denne framstillinga: Dette gjeld ungdomsspråket. Korleis dei same ungdommane vil snakke når dei blir vaksne og går ut i arbeidslivet, veit vi ikkje sikkert. Det kan jo hende at dei da går inn i det tradisjonelle mønsteret og tilpassar seg dei tradisjonelle normene for variasjon. Det kan forklarast med at gruppelojalitetane da blir annleis, ein ønskjer ein annan identitet. Men mi tru er at det språket og den språkbruken ein har lært seg gjennom ei lang ungdomstid, greier ein ikkje å gå så lett frå seinare. Som vi såg frå Stavanger, meistra ikkje dei unge lenger det høgare talemålet. Når dei blir vaksne, er det ikkje så lett å lære det. Derfor vil utviklinga i ungdomsgenerasjonen setje merke også i dei andre aldersgruppene etter kvart.

Éin måte å sjå dialektutjamninga i byane på er å studere situasjonsvariasjonen. Hos ungdom er det i dag vanskeleg å påvise slik variasjon - sjølv om ein pressar fram ein uformell og formell situasjon. I undersøkingar frå Bergen og Stavanger er det berre nokre få ungdommar frå dei øvste sosiale laga som viser litt situasjonsvariasjon (Talemål i Bergen, Gabrielsen 1984). I austlandsbyane kan det vere noko meir situasjonsvariasjon, men det er opplagt mindre enn før. Bjørn Oscar Hoftvedt har undersøkt situasjonsvariasjonen hos 30-åringar, dvs. karriere-aldersgruppa, som må lære å tilpasse seg samfunnsnormene. Hoftvedt fann tydelege situasjonsforskjellar i bruken av endings-a (*å komma, sola, gutta, kasta, mot å komme, solen, guttene, kastet*):

	Formell situasjon	Uformell situasjon
<i>komma</i>	2,7 %	83,3%
<i>sola, gutta, husa</i>	8,3%	90,0%
<i>kasta</i>	35,7%	98,9%

Interessant var det at den utskjelte tjukke *l*-en no er godt brukande

i formell stil (63,0% i formell mot 96,8% i uformell). Her har altså stilverdien åt - og truleg holdninga overfor - tjukk l forandra seg.

I ei stor gransking av talemålet i Bergen (jf. Talemål i Bergen) er hovudtrekka dei same som vi såg frå Stavanger. Her òg var det ungdomsspråket ein studerte mest inngåande, men samtidig òg avstanden til talemålet hos bergensarar i pensjonistalderen. Mønsteret er her det same: Eit felles bymål sigrar, og det byggjer i hovudsak på det gamle gatespråket, men likevel med ein del kompromiss med det høgare talemålet. Det gjer at ein må snakke om ein moderne variant av bymålet.

I tillegg til å gjere lydbandopptak av samtalar spurde ein i Bergensundersøkinga òg ungdommane om ymse språkholdningar. Interessant i denne samanhengen er det å studere om det var avstand mellom f.eks. verkeleg tale og det vi kan kalle sjølvrapportert tale, dvs. kva dei trudde at dei sjølve sa. Eit par resultat skal eg dra fram: ungdommane påstod at dei brukte ei form som mykje meir enn dei eigentleg gjorde. Mykje er den gamle gatespråksforma (dessutan er ho òg felles med bygdemåla ikring byen). Fleire slike resultat peikar i den leia at desse ungdommane ønskte og trudde at dei var meir "bergenske" enn dei eigentleg var. Dei ønskte på eit vis å markere ein bergensk identitet, dei identifiserte seg med det dei oppfatta som mest markert bergensk, og dvs. mest markert i forhold til bokmålet - som har forma nye. I slike tilfelle vil ein overdrive, og ein trur at ein bruker slike former meir konsekvent enn ein eigentleg gjer. Det vi kanskje kan slutte oss til her er at lokal identitet blir oppfatta som positivt. Og det vanlegaste er at bymålet har sterkast lokalfarge.

Utviklingstendensen i bergensk kan illustrerast med tidsadverbet *no*. I TUB-materialet hevda 7 av dei 12 informantane på ca. 70 år at dei brukte forma *nu*. Det er den gamle prestisjeforma. I den verkelege språkbruken brukte berre to av dei denne forma, og det med til saman berre 5 belegg, dvs. så få at undersøkingane etterpå oversåg dei i statistikken. I praksis brukte dei *no*, og det var denne forma dei fleste oppgav som den alternative forma dei kjente frå bergensk.

Bruksprosent

	Eldre	Unge
Høgstatus <i>nu</i>	?	0
Lågstatus <i>no</i>	100	91,2
Ny bokmålsform <i>nå</i>	0	8,8

Dei fleste ungdommane (80) derimot hevda at dei brukte *no*, og det gjorde faktisk dei fleste også. 12 hevda dei brukte *nå*, og eit mindretal gjorde verkeleg det. Berre 7 nemnde at dei kjende forma *nu*, men ingen brukte denne forma. Dette vil seie at den gamle ærverdige *nu*-forma reelt er utdauda, ho lever berre i ideala åt dei eldre. Hos dei unge er sjølve forma ute or det språklege medvetet òg. Derimot finst det ein viss faktisk bruk av forma *nå* hos dei unge, ei form som var nærast ukjend for dei eldre. Vi ser altså at den gamle lågstatusforma har sigra i bergensk, men har derimot fått ein ny konkurrent. Den nye forma har opphav i skriftmålet og har kanskje komme inn som ein type kompromiss-kandidat. Nett dette siste argumentet kan også brukast om andre språkvariablar i bergensk. (Myking 1983, Ulland 1984 og Omdal 1984.)

Enda eit interessant tilfelle, som gjeld ei heilt moderne språkutvikling i Bergen, skal nemnast. Det viser korleis ulike typar holdningar verkar inn på språkutviklinga:

Frå gammalt skilde ein i bergensk mellom /sj/ og /ç/ 'kj', som i *skyss* og *kyss*. Dei siste to tiåra - ikkje meir enn det! - har vi vore vitne til at sjølv vaksne ungdommar blandar i hop dei to lydane. Og utviklinga grip raskt om seg - til stor fortvilning for lærarar og foreldre. Det har òg hendt at logopedar har blitt engasjerte mot utviklinga - men til lita nytte, for dette er ikkje ein individuell talefeil.

Det er blitt spekulert over årsaka til denne utviklinga. Fonetiske årsaker kan sjølvsagt dragast inn. Men fonetikken må kombinerast med ei sosial forklaring: Den austlandske palato-alveolare // har dei siste generasjonane fått innpass for eldre /sj/. // dominerer i dag, og denne palatoalveolare lyden har tydeleg hatt prestisje. Ein del unge har også late den nærliggjande /ç/ gå over til //, kanskje under påverknad av at bygdemåla ikring har den stigmatiserte affri-

katen /çç/, som tilsvar til /ç/. Dermed uttalar somme unge både *kyss* og *skyss* som //ys/, og *skjønn* og *kjønn* som //øn/.

Men vel så vanleg er uttalen /çys/ og /çøn/. Og denne "talefeilen" er ungdommane ofte heilt klar over. Oppklarande var ein replikk i ein ungdomsskoleklasse: "Eg veit at eg seier feil og at det heiter //øn/. Men det verkar så jålete å seie det!"

Her reagerte ungdommane mot prestisjepresset og markerte avstand med å gå andre vegen - dvs. å bruke /ç/ for //, altså /çøn/ for *skjønn* osv. Og denne uttalen er ekspansiv.

2.4. Bruksområde

Kva område ein dialekt kan brukast på, varierer, og det avspeglar klårt holdningar til denne dialekten. Svein Arne Strømsodd har undersøkt ein del språkholdningar hos folk i Oslo. For det meste gjeld undersøkinga holdningar til bygdedialektar utafor Oslo, som ikkje er tema her, men han spurde òg informantane sine om kven dei lettast kunne akseptere dialektbruk hos, rørleggjaren, advokaten, eller kelleren osv. Rørleggjaren var det eintydige og ikkje overraskande svaret. (Strømsodd 1979.)

Bruksområdet for all dialektvariasjon er stort i Noreg. Alt i 1878 blei det gjort vedtak i Stortinget om at elevane skulle få bruke dialekten sin på skolen; faktisk blei lærarane pålagde i si språkføring å ta omsyn til elevane. På landsbygda har det vore sjølv sagt å etterleve dette, men i byane har det nok vore utbreidd å sabotere eller omtolke vedtaket. Der har det vore praktisert ein del språkkorrigerings - som har gått ut over gatespråket. Igjen ser vi at det er denne dialekten som er blitt mest undertrykt.

Dialektbruk i radio og fjernsyn støyter mange, og retningslinjene der har ofte vore diskuterte. I dag kan ein i prinsippet bruke dialekt i dei fleste program, einaste unntaket er meldingstenesta og dagsnytt - der ein les or eit manuskript. Dette er einaste staden eit standard-språk er påbode i Noreg. I følge statistikken åt Norsk rikskringkasting utgjer dialektbruken ca. 10% av "taletida" i sendingane. Men i dei andre 90% er òg dialektsubstrata oftast tydelege.

Men diskusjonen er ikkje tagna om det er vedteke retningslinjer.

Ei overskrift i ei sørlandsavis om at "Arendalsvokalene egner seg svært dårlig i radio" (Fædrelandsvennen 5/5-79) fortel om spenningsfeltet. Sommaren 1988 var temaet oppe igjen i same avisa, og medarbeidarane på lokalradioen (Sørlandssendinga) fortalde at dei snakka gjerne dialekt, men ikkje i diskusjonar der ein trong å ordleggje seg presist. Gamle førestellingar om forholdet mellom dialekt og tanke lever altså framleis.

Men nettopp dette mønsteret for bruksområde har likevel endra seg den siste tida. Etter gammalt må ein bruke høgtidsspråket i kyrkja f.eks., men eg har faktisk - endatil i Bergen - hørt prestar som har brukt svært dialekt nær tale frå preikestolen. Framfor alteret er det annleis, for der bruker ein lesespråket.

Mønsteret for bruk av dialekt er ikkje fastlåst, det er nettopp det den språkpolitiske diskusjonen ofte går på i Noreg. Interessant er det å teste samsvaret mellom holdningar til dialektbruk og faktisk dialektbruk hos same informantane. Frå ei gransking i Trondheim har vi desse resultatane: Informantane som var positive til dialektbruk i radio og fjernsyn, skåra sjølve 31 prosentpoeng høgare i bruk av bymålsformer enn dei som var negative til dialektbruk. For den språklege variabelen æ - *jei* 'eg' var tala 87% mot 44%. (Fintoft og Mjaavatn 1980:100.) Så langt er det altså eit visst samsvar mellom holdningar og faktisk språkbruk. Men deler vi opp informantane i menn og kvinner, blir resultatet at forskjellen i faktisk språkbruk hos menn med positiv holdning og menn med negativ holdning er så liten (8%) at han ikkje er signifikant. Blant kvinner er derimot forskjellen 26%, og det er signifikant. Kvinnene viser altså større samsvar mellom holdningar og faktisk tale. Dei har større samsvar mellom "liv og lære".

Fintoft og Mjaavatn fann i denne granskinga at det også er eit visst samsvar mellom bruk av bymålet og politisk holdning, slik at dei vågar å meine at dersom du møter ei kvinne i Trondheim som seier: *Æ møtt ei bEi dame i går*^{*}, så er det statistisk sannsynleg at ho støttar eit sosialistisk parti, men seier ho *Jei møtte ei bli dame i går*, så

* Æ er brukt for å marker "tjukk l" (=retrofleks flap).

er det sannsynleg at ho sympatiserer med den borgarlege fløya (Fintoft og Mjaavatn 1980).

3. 70-åra - kva og kvifor

1970-åra blei eit dialekttiår i Noreg. Tesen var *Bruk dialekt i alle samanhengar*. Utan tvil er dialektane tekne i bruk i stadig nye samanhengar, det er mange skansar som har brotna. Vi merkar det på Stortinget, i radio og fjernsyn; og på universiteta føreles vi på dialekt utan at det blir protestert. Det er fritt fram for alle. Også i byane er det no lite av f.eks. språkretting på skolen; det vanlege er at elevane får snakke dialekt i klasserommet. Vi har fått ei oppblomstring av regionalt og lokalt kulturliv, som legg vekt på dialektbruk, tydeleg med symbolfunksjon eller identifiseringsfunksjon. For eksempel har vi fått regionale teater som spelar mye på dialekt, og vi har fått ein tradisjon med visesong og rock på dialekt. Tradisjonen er blitt til i ein slags kamp for å medvetgjere folk om den lokale kulturen. 70-åra var det grøne tiåret, da periferien blei styrkt gjennom både politisk og økonomisk framgang - alt knytt til ein politisk og kulturell ideologi. Sjølv om 80-åra på ny har svekt desse distrikta økonomisk, ser vi no likevel at dei har eit sjølvmedvet som er større enn før - noko som aukar forsvarsevna. Fram til 1970 var dei liksom forsvarslause og tafatte offer for sentraliseringspolitikken. I dag finst det vitalitet i desse distrikta, og vitalitet i eit miljø skal vere ein fundamental faktor for å kunne utvikle positive holdningar.

To ting gjer at dette også er relevant for holdningane til bydialektar. Byane oppfattar seg som ein del av det regionale, og kan dermed vere med i protesten mot det sentrale. Dessutan gjeld ikkje den grøne bølga sentrum og periferi berre i geografisk tyding, ho kan òg tolkast som protest mot eit sosialt og politisk sentrum. Dermed går ho inn i ei antiautoritær motrørsle, som vi har og har hatt fleire av i Noreg. Vi har ein tradisjon for slike motrørsler.

I alle fall ser vi mange kulturelle oppblomstringar nettopp på bymål. Mange av popsongarane i dag bruker bymålet sitt. I toppen av norsk popindustri syng artistar frå byar kring heile landet, kvar med sin nebb. Den mest undertrykte dialekten av alle dialektar er

i dag blitt akseptert meir enn nokon gong.

Ser vi på dei generelle tendensane i dialektutviklinga i Noreg i dag, er det tydeleg - kanskje mest tydeleg utafor Austlandet - at dei gamle nedvurderte bymåla har fått ein sosial aksept i bysamfunna, dei dominerer den nye fellesdialekten. Dessutan er det òg klårt at desse bymåla er mønsteret for utviklinga i bygdemåla, i kvar sin region. Vi seier gjerne at vulgærlatinen sigra i Gallia - i Noreg ser vi at folkemålet framleis ikkje har mist vitaliteten.

Mye av det eg her har lagt fram, kan ikkje beleggjast med harde data, fordi det ikkje har vore gjort systematiske undersøkingar på utviklinga av holdningane. Men at det har skjedd store omskifte i den siste generasjonen, er det full semje om. Årsakene greier vi ikkje å forstå fullt ut. Det har på mange område skjedd ei utvikling der ein har fjerna formelle skilje. Kan hende det er òi følge av moderne massekultur? For ei tid sia las eg i ei avis eit intervju med ein bedriftsleiar som la vekt på ein ny leiarstil. Han ville fjerne "jernbrynja" dress og slips og formell avstand mellom leiarar og underordna. Dette vil òg gjelde den språklege avstanden. På grunn av den kulturpolitiske historia vår blir kanskje dei språklege utslaga særleg store i Noreg.

Litteratur

- Berntsen, M. og Larsen, A.B. (1925) *Stavanger bymål*. Oslo.
Fintoft, K. og Mjaavatn, P.E. (1980) *Språksosiologiske forhold i Trondheimbymål*. Trondheim.
Gabrielsen, F. (1984) *Eg eller je? Ei sosiolingvistisk gransking av yngre mål i Stavanger*. Oslo.
Helle, K. (1982) *Bergen bys historie*. 1. Bergen - Oslo - Tromsø.
Hoftvedt, B. O. (1980) Noen trekk ved formell og uformell språkbruk i Oslomål. I: *Norskraft* 29, 27-45.
Kleiven, J. (1975) Stereotypiar omkring dialektbruk - nokre døme frå Bergen. I: Steinset og Kleiven: *Identitet og språk*. Oslo.

- Larsen, A.B. (1907) *Kristiania bymål. Vulgærsproget med henblik på den utvungne dagligtale*. Kristiania.
- Larsen, A.B. og Stoltz, G. (1912) *Bergens bymål*. Kristiania.
- Myking, J. (1983) Adverba då og no i bergensmålet. Lingvistisk og sosiolingvistisk variasjon. I: *Talemål i Bergen 2*.
- Omdal, H. (1967) Noen karakteristiske trekk ved det høyere talemålet i Stavanger - jamført med folkemålet. *Mål og Minne*
- Omdal, H. (1978) Holdninger til dialekter og dialektbruk blant norske studenter. I: Benson og Karlsson: *Dialektologkonferens 1978*. Göteborg. (S. 51-66.)
- Omdal, H. (1984) Informantene - er de til å stole på? (Stensil frå 8. nordiske lingvistmøte.) København.
- Pedersen, P. og Sandvik, O.H. (1978) Forord te andra udgåvå av Stavanger bymål. I: Berntsen og Larsen: *Stavanger bymål*. (Ny utg. 1978.)
- Storm, J. (1896) *Norsk Sprog. Kraakemaal og Landsmaal*. Kjøbenhavn.
- Strømsodd, S.A. (1979) *Dialektholdninger blant folk i to bydeler i Oslo*. (Utrykt hovudoppgåve.) Oslo
- Talemål i Bergen*. (Skriftserie frå Målføresamlinga ved Nordisk institutt, Universitetet i Bergen.)
- Torvik, O. (1982) *PROFESSOR BALTHAZAR - ein studie av språket i Barne-TV*. (Utrykt hovudoppgåve.) Trondheim.
- Ulland, H. Det bergenske ego. Om formene eg, e og jei i bergensk. I: *Talemål i Bergen 1/84*.
- Skaar, K.A. (1985) *Ei sosiolingvistisk gransking av målet til yngre, midaldra og eldre i nabobygdene Brattvåg og Hildre*. (Utrykt hovudoppgåve.) Bergen.